

VAIKO IR ŠEIMOS GEROVĖS SAMPRATOS ATSPINDŽIAI PRAKTIKOJE

RASA NAUJANIENĖ, JONAS RUŠKUS

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

Straipsnyje pristatomas konceptualus vaiko gerovės sistemos modelis, išvystytas Gilbert su kolegomis (2011), ir empirinio tyrimo rezultatai, leidžiantys aprašyti vaiko ir šeimos gerovės sistemos situaciją Lietuvoje bei išskirti šioje sistemoje vyraujančias įtampas. Problemos apibrėžtis, intervencijų pobūdis ir tikslas bei valstybės–tėvų santykis yra kritiniai elementai, aptariami straipsnyje, modeliuojant vaiko ir šeimos gerovės sistemą Lietuvoje.

Reikšminiai žodžiai: vaiko ir šeimos gerovė, vaiko apsauga, socialinis darbas.

ĮVADAS

Vaiko gerovė ir jo teisių apsaugos tema yra aktuali kiekvienoje demokratinėje šalyje. Skirtingos valstybės įvairiai siekia spręsti vaiko apsaugos sistemose kylančias problemas, kurdamos vaiko apsaugos politiką, leisdamos teisės aktus ir įdiegdamos formalias vaiko teisių apsaugos paslaugas (Gilbert, 2012; Connolly et al., 2014; Biesel et al., 2020).

Valstybės nuėjo ilgą kelią, kurdamos ir vystydamos vaiko gerovės sistemas. Kahn (2010) ir Ben-Arieh (2010) šią raidą įvardija kaip kelią nuo siekio išsaugoti vaiko gyvybę iki siekio užtikrinti vaiko raidą. Autoriai aprašo, kad vaiko gerovės sistemų kūrimo pradžioje vaiko gerovę lėmė šie rodikliai: vaiko išgyvenamumas, krepiamas dėmesys į neigiamus dalykus (tėvų disfunkcinis elgesys), pabrėžiamas vaiko gerovės kūrimas, numatant, kad gerovė bus pasiekta ateityje. Rodiklius apie vaiko gerovę

sprendė atskiri profesionalai. Vaiko nuomonės nepaisoma, įtraukiama tik suaugusiojo perspektyva. Tuo tarpu šiuolaikinės gerovės samprata apima tokius rodiklius kaip vaiko gerovė dabar, kreipiant dėmesį į teigiamus pokyčius vaiko gyvenime. Gerovės rodikliai peržengia vienos profesijos ribas, įtraukiama vaiko perspektyva. Vertinant vaiko gerovę kuriami suminiai rodikliai, peržengiantys vienos profesijos ribas.

Šiuolaikinė vaiko gerovės samprata apibrėžia keturių pagrindinių Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje įtvirtintų principų įgyvendinimą. Tai – vaiko apsaugos nuo bet kokios formos diskriminacijos formų užtikrinimas, geriausių vaiko interesų tenkinimas, teisės gyventi ir vystytis užtikrinimas bei teisės reikšti savo nuomonę realizavimas. Vaiko gerovė apima tokias sritis kaip materialinė situacija, būstas, sveikata, subjektyvi vaiko ir šeimos gerovė, švietimas, vaikų santykiai, pilietinis dalyvavimas, rizika ir saugumas. Vaiko gerovės rezultatai yra sąveika tarp resursų ir rizikos veiksnių, veikiančių vaiko asmeniniame gyvenime, jo ar jos šeimoje, mokykloje ar platesnėje visuomenėje (Skinner, Bradshaw ir Davidson, 2007).

Vaiko galimybės suprantamos jo raidos ir gerovės kontekste. Gerovė – tai dinaminis procesas, veikiamas daugialypių veiksnių. Vaikai sąveikauja su savo aplinka ir prisiima aktyvų vaidmenį kuriant savo gerovę, pasinaudodami ar ne resursais, susitvarkydami ar ne su stresu ir pan. (Bradshaw ir kt., 2007). Tarp vaiko raidos poreikių išskirta sveikatos dimensija apima vaiko fizinį ir psichinį augimą ir vystymąsi, atsižvelgiama ir į genetinius veiksnius. Taip pat sveikatos dimensija apima tinkamą sveikatos priežiūros pagalbą, mitybą, fizinį aktyvumą, skiepus, vizitus pas stomatologą, akių gydytoją, vyresnio amžiaus vaikų konsultavimą, įskaitant ir lytinį švietimą.

Tėvystės gebėjimų dimensija numato stabilios šeimos aplinkos vaikui suteikimą, skatinant vaiko raidą ir užtikrinant saugų prierašumą prie pirminių globėjų, siekiant optimalios raidos. Tai nenutrūkstamas saugus prierašumas, nuolatinės emocinės šilumos teikimas, tokio pat pobūdžio atsakas į tokio pat pobūdžio elgesį. Tėvų reakcija turi keistis vaikui augant. Vaiko skatinimas palaikyti ryšius su šeimos nariais ir kitais svarbiais asmenimis.

Šeimos ir aplinkos veiksniai numato ir bendruomenės resursus, kurie apima visus patogumus ir paslaugas, esančias kaimynystėje, įskaitant universalias pirminės sveikatos priežiūros, dienos priežiūros ir mokyklos paslaugas, žaidimų vietas, transportą, parduotuves ir laisvalaikio praleidimo galimybes. Taip pat tai apima prieinamumą ir resursų standartą bei jų poveikį šeimai, įskaitant negalią turinčius šeimos narius.

JT Vaiko teisių konvencija, priimta 1989 metais, inspiravo vaiko apsaugos sistemų raidą ir požiūrio į vaiko apsaugą kaitą (Kahn, 2010). Iki 1990 m. aukštas pajamas turinčios šalys siekė išlaikyti pusiausvyrą tarp vaiko apsaugos ir paslaugų šeimoms teikimo. Nuo 1990 m. atsiranda naujas požiūris, kuris pabrėžia valstybės atsakomybę užtikrinant *vaiko raidą* (Gilbert, 1997; Gilbert et. al., 2011; Gilbert, 2012). Atlikęs lyginamąją vaiko gerovės sistemų analizę dešimtyje šalių, Gilbert (2012) identifikavo tris funkcinius požiūrius į vaiko gerovę: vaiko apsaugos požiūrį, paslaugų šeimoms požiūrį ir vaiko raidos požiūrį. Šie požiūriai skiriasi smurto prieš vaiką ir / ar vaiko nepriežiūros problemos apibrėžimu (tėvų disfunkcinis elgesys ar psichosocialinis stresas ir t. t.), kokios intervencijos smurto ir / ar nepriežiūros atvejais taikomos (teisinės / baudžiamosios ar prevencinės / psichosocialinės) ir koks valstybės ir šeimos atsakomybės santykis užtikrinant vaiko teisę į nuomonės reiškimo laisvę, augti sveikoje aplinkoje ir kt. Remiantis autoriais (Gilbert et. al, 2011), tyrime dalyvavusios aukštas pajamas turinčios šalys (Jungtinė Karalystė, JAV, Kanada, Danija, Suomija, Švedija, Belgija) nuo 1990 m. vaiko apsaugos ir paslaugų šeimoms požiūrį įtraukė į visapusišką, vaiko teisių konvencijos principus apimančią vaiko raidos požiūrį. Šalys nuo vaiko apsaugojimo nuo smurto teisinėmis priemonėmis perėjo prie vaiko saugumo užtikrinimo ir vaiko gerovės, kuriant paslaugas ir struktūras, užkertančias kelią smurto atsiradimui.

Kelly ir kt. (2011) tyrinėjo institucinį ir teisinį atsaką į vaiko nepriežiūrą šeimose, analizuodamos Estijos, Švedijos, Ispanijos, Bulgarijos, Vokietijos, Graikijos, Nyderlandų, Rumunijos, Turkijos ir Jungtinės Karalystės atvejus. Palyginamosios analizės išvadose teigiama, kad net jeigu visose šalyse vaiko nepriežiūra yra kriminalizuojama, egzistuoja skirtingos praktikos, kaip ir kam teikiami prioritetai ir kokios priemonės

ir metodai bus panaudoti. Ši skirtumą lemia šalių kultūrinė patirtis, susiklosčiusi socialinės gerovės raida ir kt. Tai pagrindžia būtinybę tyrinėti vaiko gerovės sistemas nacionaliniu lygmeniu.

KONCEPTUALIOJI VAIKO IR ŠEIMOS GEROVĖS SAMPRATA

Socialinio darbo su vaikais ir jų šeimomis praktiką formavo du Vakarų visuomenėse dominuojantys požiūriai į vaiko gerovę: paslaugų šeimoms požiūris ir vaiko apsaugos požiūris (Gilbert, 1997; Gilbert, Parton & Skivenes, 2011; Verhallen, Hall & Slembrouck, 2019). Paslaugų šeimoms požiūris orientuotas į paslaugas ir intervencijas, nukreiptas į šeimą, o remiantis vaiko apsaugos požiūriu, intervencijomis siekiama nustatyti ir apsaugoti vaikus nuo prievartos ir nepriežiūros (Gilbert et al., 2011). Gilbert ir kt. (2011) taip pat įvardijo trečią į vaiką orientuotą požiūrį, kuriame stebimi vaiko apsaugos ir paslaugų šeimai bruožai, tačiau vaikas pabrėžiamas kaip agentas, turintis nepriklausomą ryšį su valstybe.

Gilbert ir jo kolegų (Gilbert et al., 2011; Gilbert, 2012) pasiūlyti trys požiūriai į vaiko gerovę yra tinkamas būdas paaiškinti šią įvairovę. Skirtumai tarp šių požiūrių išskiriami remiantis tokiais požymiais kaip problemos apibrėžtis, intervencijos būdas, intervencijos tikslas bei valstybės vaidmuo, užtikrinant vaiko ir šeimos gerovę. Remiantis Gilbert ir jo kolegų tyrimais, *vaiko apsaugos požiūriu*, sąlyginai dominavusiu iki 1990 m., intervencijos vaiko gerovės srityje buvo nukreiptos į tėvų disfunkcijos ir vaiko nepriežiūrą sąlygojančio elgesio šalinimą. Tikslas – apsaugoti vaikus nuo žalos jiems darymo arba sumažinti šią žalą. Siekiant šių tikslų, vyrauja tokios intervencijos kaip teisiniai ir / ar tyriminiai veiksmai, siekiant nustatyti aukštą šeimos riziką ar neatidėliotinos intervencijos poreikį. Vaiko apsaugos paslaugos yra atskirtos nuo paslaugų šeimoms. Valstybė prisiima sankcijų taikymo vaidmenį ir vaiko „sargo“, užtikrinant jo saugumą, funkciją. Šių intervencijų pasekmė – valstybės–šeimos santykiai yra varžybiniai. Pripažįstama šeimos teisė į privatumą, bet, kilus poreikiui, panaudojami priverstiniai veiksmai.

Remiantis paslaugų šeimai požiūriu, intervencijos nukreiptos į šeimą kaip vieneto, kaip sistemos poreikių atliepimą ir pagalbos šeimai

suteikimą. Intervencijos tikslas – dirbti ir palaikyti tėvus, jiems padedant būti „gerais“ tėvais, ir taip siekti apsaugoti vaikus. Terapijos ir poreikių įvertinimas taikomas ieškant laisvanoriškumu grįsto bendradarbiavimo. Vaiko apsaugos paslaugos yra įterptos į platesnes paramos šeimai programas, siekiant stiprinti santykius šeimoje. Valstybė turi bendradarbiaujantį santykį su tėvais ir siūlo jiems reikiamą pagalbą, prisiimdama šeimos rėmėjos ir palaikytojos vaidmenį (Gilbert, 2012).

Remiantis į vaiką orientuotu požiūriu, intervencija nukreipta į vaiko kaip atskiro individo poreikius dabar ir ateities perspektyvoje. Skatinama partnerystė su tėvais. Intervencijos tikslas – mažinti žalą ir užtikrinti visapusišką vaiko gerovę dabar, o ne ateityje. Intervencija įgyvendinama taikant geriausio intereso principą ir įgyvendinant ankstyvąją intervenciją. Vaiko apsaugos paslaugos yra integruotos į platesnes vaiko gerovės paslaugas ir skirtos visiems vaikams. Valstybė prisiima pareigos nešėjos vaidmenį ir turi pareigą skatinti ir saugoti vaiko teises būti apsaugotam. Valstybė remia tėvų išpareigojimus, tačiau turi nepriklausomą nuo tėvų santykį su vaiku (Gilbert, 2012).

Gilbert ir jo kolegų tyrimas (Gilbert et al., 1997), įgyvendintas devyniose aukštas pajamas turinčiose šalyse (Belgija, Kanada, Danija, Anglija, Suomija, Vokietija, Nyderlandai, Švedija ir JAV), nustatė, kad nuo 1990 m. šalys eina link į vaiką orientuoto požiūrio. Autoriai nurodo, kad nuo 1990 m. vidurio šalis buvo galima skirstyti į paslaugas šeimai orientuotas (Švedija, Danija, Suomija, Vokietija, Belgija, Olandija) ir į vaiko apsaugą orientuotas (JAV, Kanada, Jungtinė Karalystė). Vis dėlto pakartotas tyrimas, įtraukiant ir Norvegiją (Gilbert et al., 2011), nuo 2010 m. stebimas skirtingumų tarp šalių mažėjimas, šalims į vaiko gerovės sistemas įtraukiant tam tikrą visų trijų požiūrių derinį: vaiko apsaugos, paslaugų šeimoms ir į vaiką orientuoto požiūrio. Šis šalių vaiko gerovės sistemų supanašėjimas aiškinamas siekiu įveikti vaiko gerovės srities kompleksiskumą ir praktikoje kylančias įtampas.

Šio straipsnio tikslas – aprašyti ir paaiškinti vaiko ir šeimos gerovės sistemos konfigūraciją, remiantis konceptualių vaiko ir šeimos gerovės sampratų atspindžiais Lietuvos vaiko ir šeimos gerovės specialistų praktikoje. Tyrimas grindžiamas Gilbert ir tarptautinės tyrėjų grupės

(Gilbert et al., 2011) išvystytomis vaiko gerovės konceptualiomis sampratomis, išryškinant problemos apibrėžtį, intervencijos pobūdį ir tikslą bei valstybės ir tėvų santykius. Straipsnyje pristatomas tyrimas, kuriame keliamas klausimas, kaip dažnai vaiko ir šeimos gerovės sistemos profesionalai savo kasdienėje praktikoje stebi įvairius vaiko ir šeimos gerovės konceptualių komponentų požymius, tokius kaip problemos apibrėžtis, intervencijos pobūdis, intervencijos tikslas ir valstybės–šeimos santykiai, požymius. Tyrimo rezultatai leidžia aprašyti dabartinę situaciją Lietuvos vaiko ir šeimos gerovės sistemos praktikoje, išryškinant kritinius momentus bei įtampas, ir nurodyti vaiko bei šeimos gerovės sistemos tobulinimo kryptis.

TYRIMO METODOLOGIJA IR IMTIS

Tyrimo pritaikyta kiekybinio tyrimo metodologija siekiant identifikuoti subjektyvių vaiko ir šeimos gerovės dalyvių vertinimus, atitinkamai atpažinti vaiko apsaugos sistemos Lietuvoje orientacijų tipologines konfigūracijas. Struktūruotas klausimynas parengtas remiantis teoriniu Gilbert (2012) modeliu. Gilbert pasiūlytos konceptualios apibrėžtys panaudotos kaip tyrimo objekto operacionalizacijos pagrindas, apibrėžiant tyrimo dimensijas ir generuojant atitinkamus klausimyno klausimus. Teiginiams generuoti remtasi Gilbert operacionalizacija, taip pat tyrėjų turimomis teorinėmis ir praktinėmis žiniomis tyrimo objekto srityje.

Remiantis Gilbert operacionalizacija, parengtos keturios skalės: 1) Problemos apibrėžties skalė (17 klausimų); 2) Intervencijų tikslų skalė (7 klausimai); Valstybės ir tėvų santykio skalė (20 klausimų, sujungiant dvi 7 ir 13 teiginių skales). Respondentai pakviesti atsakyti į Problemos apibrėžties, Intervencijų tikslų ir Valstybės ir tėvų santykio skalėse pateiktus uždaro tipo klausimus. Atsakymai pateikti taip, kad respondentai galėtų nurodyti klausimuose pateikto ir vaiko ir šeimos gerovės praktikoje jų stebimo reiškinio dažnumą. Septynių rangų skalė pritaikyta, taikant tokius galimo atsakymo variantus: 1– niekada, 2 – kartą, 3 – iš viso kelis kartus, 4 – retai, kartais, 5 – retai, pasikartojančiai, 6 – dažnai, pasikartojančiai, 7 – praktiškai kasdien.

Kiekvienos skalės eksploracinė faktorinė analizė buvo pritaikyta duomenims apdoroti naudojant „Alpha factoring“ metodą ir Varimax rotaciją. Gauti faktoriai buvo interpretuoti ir pavadinti remiantis klausimų turiniu ir jų koreliacija su faktoriumi. Daugiamatčių skalių metodas (MDS) buvo pritaikytas siekiant nustatyti erdvinius specialistų kognityvinių vaiko ir šeimos gerovės stimulų (stebinių) vaizdinius. Čia objektai, šio tyrimo atveju, tyrimo kintamieji (faktoriai) atvaizduoti taškais daugiamatėje vektorių erdvėje. Kuo panašesni, remiantis respondentų vaizdiniu, yra tyrimo kintamieji, tuo arčiau jie išsidėstę identifikuotoje daugiamatėje erdvėje. Kuo objektai nepanašesni, tuo toliau jie išsidėstę. Identifikuotos dimensijos interpretuojamos kaip apibendrinti kognityviniai kintamieji, kurie šio tyrimo atveju atpažįstami kaip vaiko ir šeimos gerovės orientacijos.

Papildomai atviri klausimai įtraukti į klausimyną, kviečiant respondentus išsakyti papildomą nuomonę ar pateikti informaciją, jei jie to norėtų. Tikimasi, kad atsakymai į atviro tipo klausimus padės geriau interpretuoti kiekybinius tyrimo duomenis.

Duomenims surinkti taikytas lizdinės atsitiktinės atrankos metodas. Puslapyje apklausa.lt pateiktas klausimynas buvo pateiktas Lietuvos savivaldybių socialinių paslaugų skyriams ir jų įstaigoms bei Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos skyriams, gavus šių organizacijų vadovų sutikimą. Tyrimu iš viso aprėpta 501 respondentas, vaiko ir šeimos gerovės sistemos dalyvis (1 lentelė). Apklausa atlikta 2020 m. kovo–birželio mėnesiais.

1 LENTELĖ. IMTIES STRUKTŪRA

Respondentų tipas	N	%
Socialinių paslaugų teikėjai	207	38
Šeimos socialiniai darbuotojai	192	35
Vaiko teisių paslaugų specialistai	95	17
Nenurodė	7	1
Iš viso	501	100

TYRIMO REZULTATAI

Problemos apibrėžtis. Faktorinės analizės būdu („Alpha factoring“ metodas, Varimax rotacija, $KMO=0,92$, $N=501$) nustatytos trys vaiko ir šeimos gerovės dimensijos Problemos apibrėžtis faktoriai, abstrahuoti iš atsakymų į klausimą „Kaip dažnai savo profesinėje veikloje Jūs ir Jūsų kolegos dirbate su atvejais, kurių pagrindinė priežastis“. Faktorinės analizės duomenys rodo pakankamą analizės validumą aprašomosios statistikos interpretacijai. Išskirti tokie faktoriai:

- Vaiko nepriežiūra ir smurtas prieš jį (Cronbach $\alpha=86$, L intervalas nuo 0,46 iki 0,65).
- Apleidžianti tėvystė (Cronbach $\alpha=83$, L intervalas nuo 0,47 iki 0,84).
- Paslaugų nepakankamumas (Cronbach $\alpha=84$, L intervalas nuo 0,82 iki 0,66).

Žemiau pateikiama kiekvieno vaiko ir šeimos gerovės dimensijos Problemos apibrėžtis faktorių aprašomoji statistinė analizė.

2 LENTELĖ. SPECIALISTŲ STEBĖTI VAIKO IR ŠEIMOS GEROVĖS DIMENSIJOS „PROBLEMOS APIBRĖŽTIES“ KINTAMOJO (FAKTORIAUS) „VAIKO NEPRIEŽIŪRA IR SMURTAS PRIEŠ JĮ“ POŽYMAI. ATSAKYMŲ DAŽNIŲ ANALIZĖ (%)

Skalės „Vaiko nepriežiūra ir smurtas prieš jį“ teiginiai	Niekada	Vieną kartą	Iš viso keletą kartų	Retai, kartais	Retai, bet pasikartojant	Dažnai, vis pasikartojant	Nuolat, kone kasdien
Psichologinis smurtas prieš vaiką	8,7	5,9	9,6	13,0	24,0	30,7	8,1
Vaiko interesų nepaisymas	6,5	5,5	11,6	17,9	22,6	28,9	6,9
Fizinis smurtas prieš vaiką, grubus ar žiaurus tėvų / globėjų elgesys	13,3	9,4	20,8	21,0	17,1	15,9	2,4
Vaiko išnaudojimas, įskaitant ir seksualinį	33,1	17,1	20,6	14,3	10,8	3,5	,6
Vaiko priklausomybės	11,4	8,1	16,3	17,9	24,0	18,9	3,3
Vaiko įžeidimai, žeminančios bausmės	12,9	7,4	15,0	21,1	20,7	21,3	1,6
Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos nepaisymas	27,6	3,9	11,8	16,7	17,7	17,5	4,7
Vaiko negalia	10,3	10,7	23,7	21,9	20,4	11,1	1,9

Skalės „Vaiko nepriežiūra ir smurtas prieš jį“ teiginių dažnių analizė rodo, kad vaiko ir šeimos gerovės sistemos specialistai stebi, jog vaikai dažnai patiria smurtą ir nepriežiūrą, todėl būtina stiprinti vaiko apsaugos priemonių įgyvendinimą (2 lentelė).

3 LENTELĖ. SPECIALISTŲ STEBĖTI VAIKO IR ŠEIMOS GEROVĖS DIMENSIJOS „PROBLEMAS APIBRĖŽTIES“ FAKTORIAUS „APLEIDŽIANTI TĖVYSTĖ“ POŽYMIŲ ATSAKYMŲ DAŽNIŲ ANALIZĖ (%)

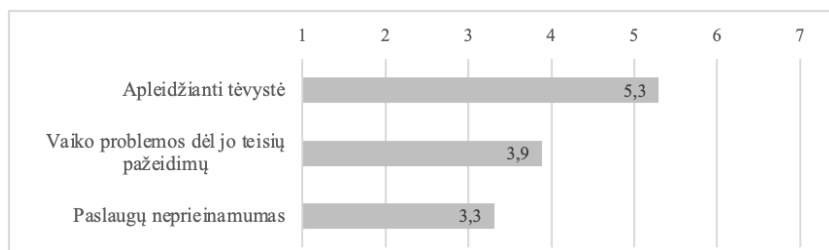
Skalės „Apleidžianti tėvystė“ teiginiai	Niekada	Vieną kartą	Iš viso keletą kartų	Retai, kartais	Retai, bet pasikartojant	Dažnai, vis pasikartojant	Nuolat, kone kasdien
Tėvų tėvystės įgūdžių stoka	1,8	,6	2,5	3,1	6,3	45,0	40,7
Tėvų priklausomybės	4,0	,8	3,4	3,6	6,5	45,1	36,4
Tėvų patiriamas socioekonominis stresas (nedarbas, skurdas ir pan.)	4,5	1,6	4,7	6,3	13,0	46,1	23,8
Vaiko priežiūros nebuvimas, nerūpestingas tėvų / globėjų elgesys	3,0	2,8	7,5	12,5	20,0	39,4	14,7
Tėvų / globėjų fizinė, intelekto negalia ar psichinės ar fizinės sveikatos sutrikimai	6,1	7,5	15,7	18,1	25,0	22,6	5,1
Menki išplėstinės šeimos ryšiai ar išplėstinės šeimos nebuvimas	9,4	3,3	12,1	11,7	16,8	41,9	4,7

Skalės „Apleidžianti tėvystė“ teiginių dažnių analizė rodo, kad vaiko ir šeimos gerovės sistemos profesionalai kone kasdien susiduria su problemomis, kurias sąlygoja tėvų netinkamas elgesys ar su tinkama tėvyste nesietina situacija (3 lentelė).

4 LENTELĖ. SPECIALISTŲ STEBĖTI VAIKO IR ŠEIMOS GEROVĖS DIMENSIJOS „PROBLEMAS APIBRĖŽTIES“ FAKTORIAUS „PASLAUGŲ NEPAKANKAMUMAS“ POŽYMIAI. ATSAKYMŲ DAŽNIŲ ANALIZĖ (%)

Skalės „Paslaugų nepakankamumas“ teiginiai	Niekada	Vieną kartą	Iš viso keletą kartų	Retai, kartais	Retai, bet pasikartojant	Dažnai, vis pasikartojant	Nuolat, kone kasdien
Neužtikrintos vaiko raidos galimybės dėl socialinių paslaugų šeimai neprieinamumo	28,3	7,8	12,5	20,5	16,8	11,5	2,5
Neužtikrintos vaiko raidos galimybės dėl švietimo paslaugų neprieinamumo	24,3	7,0	14,4	20,4	19,3	12,6	2,1
Neužtikrintos vaiko raidos galimybės dėl sveikatos paslaugų neprieinamumo	32,0	8,8	14,7	18,5	16,9	7,7	1,4

Skalės „Paslaugų nepakankamumas“ teiginių dažnių analizė rodo, kad vaiko ir šeimos gerovės sistemos profesionalai gana retai susiduria su situacijomis, kurių problemišumą sąlygoja paslaugų vaikui ar šeimai nepakankamumas (4 lentelė). Galima manyti, kad vaiko ir šeimos gerovės sistemos profesionalai retai susiduria su paslaugų vaikui ir šeimai nepakankamumu.

1 PAV. PROBLEMAS APIBRĖŽTIES FAKTORIŲ PASIREIŠKIMO REITINGAS (M, NUO 1 – NIEKADA IKI 7 – KONE KASDIEN)

Vaiko ir šeimos gerovės profesionalų stebėtų Vaiko ir šeimos gerovės dimensijos „Problemos apibrėžtis“ faktorių reitingo analizė rodo, kad vaiko ir šeimos gerovės profesionalų praktikoje dominuoja problemos apibrėžtis, akcentuojanti tėvų disfunkcinę elgesį (2 pav.). Tuo tarpu paslaugų neprieinamumas yra rečiausiai pasireiškianti problema, o tai rodo vaiko ir šeimos gerovės srityje egzistuojančių problemų struktūrinių priežasčių neatpažinimą.

INTERVENCIJOS POBŪDIS

Faktorinės analizės būdu („Alpha factoring“ metodas, Varimax rotacija, $KMO=0,89$, $N=501$) nustatytos keturi vaiko ir šeimos gerovės dimensijos Intervencijos pobūdis faktoriai, abstrahuoti iš atsakymų į klausimą „Kiek dažnai Jūsų ir Jūsų kolegų profesinėje veikloje tenka dirbti su atvejais, kurių metu“. Faktorinės analizės duomenys rodo pakankamą analizės validumą aprašomosios statistikos interpretacijai. Išskirti tokie faktoriai:

- Tėvystės rizikų ir poreikių vertinimas (Cronbach $\alpha=87$, L intervalas nuo 0,43 iki 0,81).
- Tėvų įgalinimas (Cronbach $\alpha=87$, L intervalas nuo 0,48 iki 0,87).
- Prevencinės paslaugos (Cronbach $\alpha=79$, L intervalas nuo 0,32 iki 0,87).
- Atsižvelgimas į geriausią vaiko interesą (Cronbach $\alpha=75$, L intervalas nuo 0,43 iki 0,74).

Žemiau pateikiama kiekvieno vaiko ir šeimos gerovės dimensijos Intervencijos pobūdis faktoriaus aprašomoji statistinė analizė.

5 LENTELĖ. SPECIALISTŲ STEBĖTO VAIKO IR ŠEIMOS GEROVĖS DIMENSIJOS „INTERVENCIJOS POBŪDIS“ FAKTORIAUS „TĖVYSTĖS RIZIKŲ IR POREIKIŲ VERTINIMAS“ POŽYMIAI. ATSAKYMŲ DAŽNIŲ ANALIZĖ (%)

Skalės „Tėvystės rizikų ir poreikių vertinimas“ teiginiai	Niekada	Vieną kartą	Iš viso keletą kartų	Retai, kartais	Retai, bet pasikartojant	Dažnai, vis pasikartojant	Nuolat, kone kasdien
Vertinama šeimos rizika	8,4	1,2	5,5	7,6	5,7	36,3	35,3
Tėvai / globėjai (ar vienas iš tėvų / globėjų) turi priklausomybių problemų	3,1	1,0	3,9	6,1	7,8	44,5	33,7
Bendradarbiaujant su šeima atliekamas poreikio pagalbai vertinimas	7,6	1,4	3,5	6,3	8,0	43,1	30,2
Vertinamas neatidėliotinos intervencijos poreikis	7,0	1,4	6,8	9,7	13,4	38,8	22,7
Tėvams / globėjams (ar vienam iš tėvų / globėjų) būtinas šeimos konsultavimas ar psichoterapija	5,7	,8	5,9	8,0	10,5	47,5	21,5
Tėvai / globėjai (ar vienas iš tėvų / globėjų) lankosi pas šeimos konsultantą ar psichoterapeutą	8,6	3,1	11,5	9,5	22,2	35,2	9,9
Tėvai / globėjai (ar vienas iš tėvų / globėjų) lankosi pas priklausomybių konsultantą	7,6	3,5	8,6	13,3	21,0	36,7	9,4
Vaikai paliekami šeimoje, net jeigu yra grėsmė vaiko tolesnei raidai (-) (interpretuoti kaip priešingos reikšmės)	34,2	3,9	9,8	14,7	18,5	16,1	2,9

Skalės „Tėvystės rizikų ir poreikių vertinimas“ teiginių dažnių analizė rodo, kad vaiko ir šeimos gerovės profesionalams tenka dirbti su atvejais, kurių metu atliekamos intervencijos yra nukreiptos į šeimos rizikos vertinimą ir paslaugų tėvams / globėjams teikimą (5 lentelė). Tai leidžia teigti, kad pagalbos sistema nukreipta į tėvų / globėjų turimų problemų sprendimą.

6 LENTELĖ. SPECIALISTŲ STEBĖTI VAIKO IR ŠEIMOS GEROVĖS DIMENSIJOS „INTERVENCIJOS POBŪDIS“ FAKTORIAUS „TĖVŲ ĮGALINIMAS“ POŽYMIAI. ATSAKYMŲ DAŽNIŲ ANALIZĖ (%)

Faktoriaus „Tėvų įgalinimas“ teiginiai	Niekada	Vieną kartą	Iš viso keletą kartų	Retai, kartais	Retai, bet pasikartojant	Dažnai, vis pasikartojant	Nuolat, kone kasdien
Skatinamas, stiprinamas vaikų ir tėvų / globėjų ryšys	2,0	,6	3,5	5,7	7,0	34,6	46,6
Tėvams / globėjams suteikiama parama, patarimai ir kita pagalba, kuri jiems reikalinga	3,1	1,0	4,9	5,9	7,3	33,5	44,3
Ugdomas tėvų supratimas apie vaiko teises ir padedama jų tėvystei, orientuotai į vaiko sveikatos ir pozityvaus vystymosi skatinimą	3,9	1,4	4,5	5,3	8,1	32,9	43,9
Tėvams teikiama psichosocialinė pagalba	5,3	1,6	6,6	6,6	12,8	45,3	21,8

Skalės „Tėvų įgalinimas“ teiginių dažnių analizė rodo, kad vaiko ir šeimos gerovės profesionalams tenka dirbti su atvejais, kurių metu atliekamos intervencijos yra nukreiptos į šeimos kaip vieneto stiprinimą bei teikiama pagalba atsižvelgiant į tėvų poreikius (6 lentelė).

7 LENTELĖ. SPECIALISTŲ STEBĖTI VAIKO IR ŠEIMOS GEROVĖS DIMENSIJOS
 „INTERVENCIJOS POBŪDIS“ FAKTORIAUS „PREVENCINĖS PASLAUGOS“
 POŽYMAI. ATSAKYMŲ DAŽNIŲ ANALIZĖ (%)

Faktoriaus „Prevenčinės paslaugos“ teiginiai	Niekada	Vieną kartą	Iš viso keletą kartų	Retai, kartais	Retai, bet pasikartojant	Dažnai, vis pasikartojant	Nuolat, kone kasdien
Socialinių paslaugų įstaigoms teikiamos konsultacijos, kaip dirbti su vaiku	14,9	3,9	9,9	17,4	15,3	29,4	9,1
Švietimo įstaigoms teikiamos konsultacijos, kaip dirbti su vaiku	20,1	4,6	11,7	17,2	18,0	22,2	6,1
Vaikui skiriama psichoterapija	16,3	6,4	15,4	17,7	16,9	23,5	3,9
Sveikatos priežiūros įstaigoms teikiamos konsultacijos, kaip dirbti su vaiku	34,6	6,7	9,6	19,7	12,8	13,0	3,6
Įtraukiami pagalbos resursai, esantys bendruomenėje (pvz., kaimynai)	17,9	9,6	15,9	20,0	17,1	16,7	2,9
Vaikams užtikrinama galimybė gauti / išsikviesti pagalbą bet kuriuo paros metu	15,7	3,7	7,0	11,1	13,2	26,6	22,7
Skiriamos administracinės nuobaudos tėvams už vaiko nepriežiūrą ir / ar smurtą prieš jį	27,0	9,0	19,6	17,8	14,9	10,2	1,4
Taikoma ankstyvoji intervencija	8,2	2,5	8,8	12,2	18,4	36,9	13,0

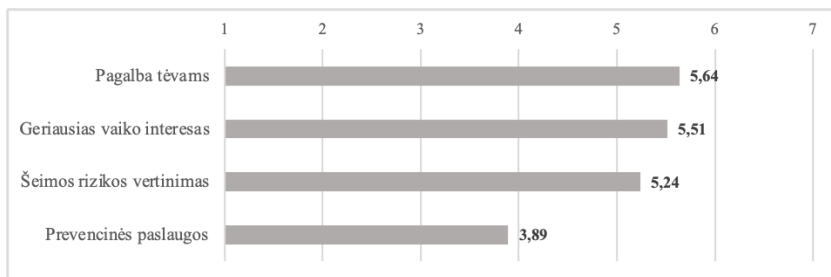
Skalės „Prevenčinės paslaugos“ teiginių dažnių analizė rodo, kad vaiko ir šeimos gerovės profesionalams tenka dirbti su atvejais, kurių metu

atliekamos intervencijos yra nukreiptos į paslaugas ne tik socialinių paslaugų sektoriuje, bet ir švietimo, sveikatos apsaugos sistemose (7 lentelė).

8 LENTELĖ. SPECIALIŲ STEBĖTI VAIKO IR ŠEIMOS GEROVĖS DIMENSIJOS „INTERVENCIJOS POBŪDIS“ FAKTORIAUS „ATSIŽVELGIMAS Į GERIAUSIĄ VAIKO INTERESĄ“ POŽYMIAI. ATSAKYMŲ DAŽNIŲ ANALIZĖ (%)

Skalės „Atsižvelgimas į geriausią vaiko interesą“ klausimai	Niekada	Vieną kartą	Iš viso keletą kartų	Retai, kartais	Retai, bet pasikartojant	Dažnai, vis pasikartojant	Nuolat, kone kasdien
Išklausoma vaiko nuomonė	1,0	1,2	4,5	8,2	7,2	37,8	40,1
Įgyvendinamas geriausio vaiko intereso principas	5,3	1,0	4,5	6,3	10,6	37,6	34,8
Išklausoma vaiko nuomonė prieš nusprendžiant apie tolesnius veiksmus	4,0	3,8	10,7	12,3	12,5	31,3	25,4
Vertinama rizika vaiko raidai	6,6	2,5	6,6	10,5	11,9	39,9	22,0

Skalės „Atsižvelgimas į geriausią vaiko interesą“ teiginių dažnių analizė rodo, kad vaiko ir šeimos gerovės profesionalams tenka dirbti su atvejais, kurių metu vaikas įtraukiamas kaip aktyvus paslaugų sistemos veikėjas (8 lentelė).

2 PAV. SPECIALIŲ STEBĖTAS VAIKO IR ŠEIMOS GEROVĖS DIMENSIJOS „INTERVENCIJOS POBŪDIS“ FAKTORIAUS REITINGAS (M, NUO 1 – NIEKADA IKI 7 – KONE KASDIEN)

Vaiko ir šeimos gerovės profesionalų stebėtų Intervencijos pobūdžio kintamųjų (faktorių) reitingo analizė rodo, kad vaiko ir šeimos gerovės profesionalų praktikoje dominuoja praktikos, nukreiptos į pagalbą tėvams, šeimos rizikos vertinimą, siekiant geriausio vaiko intereso (2 pav.). Intervencijos, nukreiptos į prevencinių paslaugų plėtotę, menkai atpažįstamos praktikoje.

3. Intervencijos tikslas. Faktorinės analizės būdu („Alpha factoring“ metodas, Varimax rotacija, $KMO=0,80$, $N=501$) nustatytos trys vaiko ir šeimos gerovės dimensijos Intervencijos tikslas faktoriai, abstrahuoti iš atsakymų į klausimą „Kiek dažnai Jūsų ir Jūsų kolegų profesinėje veikloje tenka dirbti su atvejais, kurių metu siekiama“. Faktoriaus faktorinės analizės duomenys rodo pakankamą analizės validumą aprašomosios statistikos interpretacijai. Išskirti tokie faktoriai:

- Vaiko apsauga nuo smurto, išnaudojimo ir apleistumo (Cronbach $\alpha=76$, L intervalas nuo 0,49 iki 0,77).
- Parama tėvystei (Cronbach $\alpha=81$, L intervalas nuo 0,75 iki 0,83).
- Vaiko raidos ir tapatumo užtikrinimas (Cronbach $\alpha=64$, L intervalas nuo 0,36 iki 0,85).

Žemiau pateikiama kiekvieno vaiko ir šeimos gerovės dimensijos Problemos apibrėžtis faktoriaus aprašomoji statistinė analizė.

9 LENTELĖ. SPECIALISTŲ STEBĖTI VAIKO IR ŠEIMOS GEROVĖS DIMENSIJOS „INTERVENCIJOS TIKSLAS“ FAKTORIAUS „VAIKO APSAUGOS NUO SMURTO, IŠNAUDOJIMO IR APLEISTUMO POŽYMIAI“. ATSAKYMŲ DAŽNIŲ ANALIZĖ (%)

Skalės „Vaiko apsauga nuo smurto, išnaudojimo ir apleistumo“ teiginiai	Niekada	Vieną kartą	Iš viso keletą kartų	Retai, kartais	Retai, bet pasikartojant	Dažnai, vis pasikartojant	Nuolat, kone kasdien
Apsaugoti vaikus nuo psichologinės žalos jiems darymo	4,7	1,8	3,9	7,7	12,6	40,0	29,3
Apsaugoti vaikus nuo fizinės žalos jiems darymo	6,1	3,9	9,3	12,6	16,4	32,7	19,1
Apsaugoti vaikus nuo seksualinės prievartos	26,0	11,1	13,5	15,0	15,6	9,4	9,4

Skalės „Vaiko apsauga nuo smurto, išnaudojimo ir apleistumo“ teiginių dažnių analizė rodo, kad vaiko ir šeimos gerovės profesionalams savo praktikoje dažnai tenka siekti apsaugoti vaikus nuo psichologinės, fizinės ir seksualinės prievartos (9 lentelė). Tai leidžia teigti, kad profesionalai savo darbe turi būti pasirengę dirbti su skirtingomis smurto formomis.

10 LENTELĖ. SPECIALISTŲ STEBĖTI VAIKO IR ŠEIMOS GEROVĖS DIMENSIJOS „INTERVENCIJOS TIKSLAS“ FAKTORIAUS „PARAMA TĖVYSTEI“ POŽYMIAI. ATSAKYMŲ DAŽNIŲ ANALIZĖ (%)

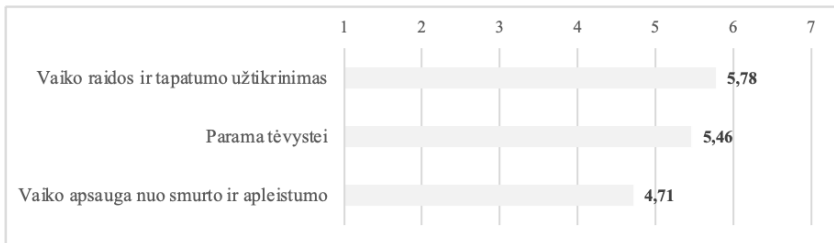
Skalės „Parama tėvystei“ teiginiai	Niekada	Vieną kartą	Iš viso keletą kartų	Retai, kartais	Retai, bet pasikartojant	Dažnai, vis pasikartojant	Nuolat, kone kasdien
Mažinti tėvų patiriamą socioekonominių stresą (nedarbas, skurdas ir pan.)	9,8	2,0	6,1	8,8	16,1	33,5	23,7
Palaikyti tėvus / globėjus ar kitus šeimos narius, plėtojant jų tėvystės gebėjimus	4,5	1,4	4,5	5,7	8,6	34,9	40,4

Skalės „Parama tėvystei“ teiginių dažnių analizė rodo, kad vaiko ir šeimos gerovės sistemos profesionalai siekia savo darbe suteikti tėvams ir / ar globėjams reikiamą paramą, ypač nukreiptą į tinkamos tėvystės plėtojamą (10 lentelė). Tai leidžia manyti, kad profesionalų veikloje dominuoja intervencijos, nukreiptos į tėvų ir / ar globėjų elgesio korekciją ar jų situacijos gerinimą.

11 LENTELĖ. SPECIALISTŲ STEBĖTI VAIKO IR ŠEIMOS GEROVĖS DIMENSIJOS „INTERVENCIJOS TIKSLAS“ FAKTORIAUS „VAIKO RAIDOS IR TAPATUMO UŽTIKRINIMAS“ POŽYMAI. ATSAKYMŲ DAŽNIŲ ANALIZĖ (%)

Skalės „Vaiko raidos ir tapatumo užtikrinimas“ teiginiai	Niekada	Vieną kartą	Iš viso keletą kartų	Retai, kartais	Retai, bet pasikartojant	Dažnai, vis pasikartojant	Nuolat, kone kasdien
Sudaryti sąlygas vaikui ugdytis savimonei ir savo tapatumo suvokimą	4,7	,8	5,1	12,7	15,0	40,2	21,4
Užtikrinti vaiko visapusišką gerovę, atsižvelgiant į jo amžių	1,4	,6	2,4	4,7	8,1	33,4	49,4

Skalės „Vaiko raidos užtikrinimas“ teiginių dažnių analizė rodo, kad didžioji dauguma profesionalų savo darbe siekia įgyvendinti intervencijas, kurios laikosi į vaiko raidą orientuoto požiūrio (11 lentelė).

3 PAV. VAIKO IR ŠEIMOS GEROVĖS DIMENSIJOS „INTERVENCIJOS TIKSLAS“ FAKTORIŲ REITINGAS (M, NUO 1 – NIEKADA IKI 7 – KONE KASDIEN)

Vaikų ir šeimos gerovės profesionalų stebėtų Vaiko ir šeimos gerovės dimensijos „Intervencijos tikslas“ faktorių reitingo analizė rodo, kad dominuoja intervencijos, kuriomis siekiama užtikrinti vaiko gerovę ir raidą bei teikti paramą tėvams (3 pav.). Galima teigti, kad vaiko gerovės užtikrinimo siekis yra sietinas labiau su parama tėvystei, tuo tarpu siekis apsaugoti vaiką nuo smurto ir apleistumo mažiau akcentuojamas.

VALSTYBĖS IR ŠEIMOS SANTYKIS

Faktorinės analizės būdu („Alpha factoring“ metodas, Varimax rotacija, $KMO=0,63$, $N=501$) nustatytos trys vaiko ir šeimos gerovės dimensijos „Valstybės ir šeimos santykis“ faktoriai, abstrahuoti iš atsakymų į klausimą „Kaip dažnai Jūsų ir Jūsų kolegų profesinėje veikloje tenka dirbti su atvejais, kurių metu valstybės–šeimos santykiai galėtų būti apibūdinti taip“. Faktorinė analizė parodė, kad skalė „Valstybės ir šeimos santykis“ yra nevienalytė, heterogeninio pobūdžio, todėl skalės duomenys buvo atitinkamai interpretuojami. Laikantis principo, kad pirminės faktorinės analizės rezultatas parodo dominuojantį modelį, vienfaktorinis modelis buvo padalintas į tris faktorius, iš kurių du sudaryti vieno teiginio pagrindu. Kiekvienas iš tų dviejų teiginių turi savitas prasmes, reikalingas tyrimui, todėl nutarta laikyti šiuos duomenis lygiaverčiais tyrimo interpretavimo prasme. Išskirti tokie faktoriai:

- Valstybės ir šeimos bendradarbiavimas (Cronbach $\alpha=71$, L intervalas nuo 0,38 iki 0,90).
- Šeimos priešinimasis valstybės įsikišimui, vienas teiginys kaip vienas vieno teiginio faktorius.
- Tiesioginis valstybės ir vaiko santykis, vienas teiginys kaip vieno teiginio faktorius.

Žemiau pateikiama kiekvieno vaiko ir šeimos gerovės dimensijos Valstybės ir šeimos santykis faktoriaus aprašomoji statistinė analizė.

12 LENTELĖ. SPECIALIŠTŲ STEBĖTI VAIKO IR ŠEIMOS GEROVĖS DIMENSIJOS „VALSTYBĖS IR ŠEIMOS BENDRADARBIAVIMAS“ KINTAMOJO (FAKTORIAUS) POŽYMIAI. ATSAKYMŲ DAŽNIŲ ANALIZĖ (%)

Skalės „Valstybės ir šeimos bendradarbiavimas“ teiginiai	Niekada	Vieną kartą	Iš viso keletą kartų	Retai, kartais	Retai, bet pasikartojant	Dažnai, vis pasikartojant	Nuolat, kone kasdien
Valstybė užtikrina, kad vaikai, kurių tėvai dirba, gali naudotis švietimo, užimtumo paslaugomis	4,7	,6	4,9	11,7	15,0	43,8	19,1
Valstybė remia tėvų įsipareigojimus užtikrinti vaiko vystymuisi tinkamas sąlygas	6,8	,8	6,8	14,4	18,5	38,3	14,4
Šeima bendradarbiauja su valstybės institucijomis, ieškodama būdų, kaip tvarkytis su jai kylančiais sunkumais	4,3	2,8	8,5	17,5	20,5	37,4	8,9

Skalės „Valstybės ir šeimos bendradarbiavimas“ teiginių dažnių analizė rodo, kad vaiko ir šeimos gerovės profesionalai stebi valstybės ir šeimos bendradarbiavimą vaiko ir šeimos gerovės praktikoje (12 lentelė).

13 LENTELĖ. SPECIALIŠTŲ STEBĖTI VAIKO IR ŠEIMOS GEROVĖS DIMENSIJOS „ŠEIMOS PRIEŠINIMASIS VALSTYBĖS ĮSIKIŠIMUI“ KINTAMOJO (FAKTORIAUS) POŽYMIAI. ATSAKYMŲ DAŽNIŲ ANALIZĖ (%)

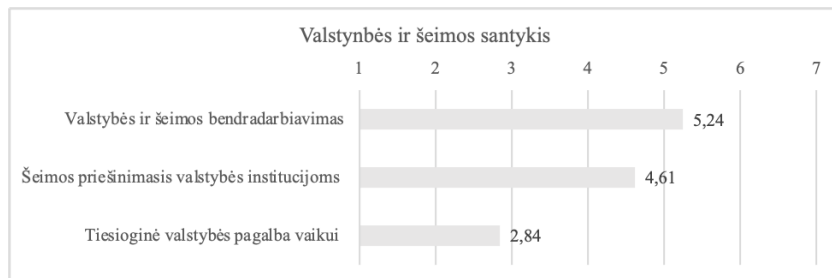
Skalės „Šeimos priešinimasis valstybės įsikišimui“ teiginiai	Niekada	Vieną kartą	Iš viso keletą kartų	Retai, kartais	Retai, bet pasikartojant	Dažnai, vis pasikartojant	Nuolat, kone kasdien
Šeima nesutinka bendradarbiauti su valstybės institucijomis, priešinasi	4,9	4,9	12,4	20,6	22,7	28,0	6,5

Skalės „Šeimos priešinimasis valstybės įsikišimui“ teiginių dažnių analizė rodo, kad vaiko ir šeimos gerovės profesionalai praktikoje susiduria su šeimos nesutikimu bendradarbiauti su valstybės institucijomis (13 lentelė).

14 LENTELĖ. SPECIALIŲ STEBĖTI VAIKO IR ŠEIMOS GEROVĖS DIMENSIJOS „TIESIOGINIO VALSTYBĖS IR VAIKO SANTYKIS“ KINTAMOJO (FAKTORIAUS) POŽYMAI. ATSAKYMŲ DAŽNIŲ ANALIZĖ (%)

Skalės „Tiesioginis valstybės ir vaiko santykis“ teiginiai	Niekada	Vieną kartą	Iš viso keletą kartų	Retai, kartais	Retai, bet pasikartojant	Dažnai, vis pasikartojant	Nuolat, kone kasdien
Valstybė tiesiogiai, be tėvų žinios siūlo vaikui teisinę, psichologinę ir kt. pagalbą	48,2	4,5	9,6	12,3	8,2	12,5	4,7

Skalės „Tiesioginis valstybės ir vaiko santykis“ teiginių dažnių analizė rodo, kad vaiko ir šeimos gerovės profesionalai praktikoje retai susiduria su valstybės tiesioginiu santykiu su vaiku, teikiant jam reikiamą pagalbą (14 lentelė). Tai leidžia manyti, kad teikiant pagalbą vaikui, tėvų vaidmuo ir / ar sutikimas lieka svarbus.

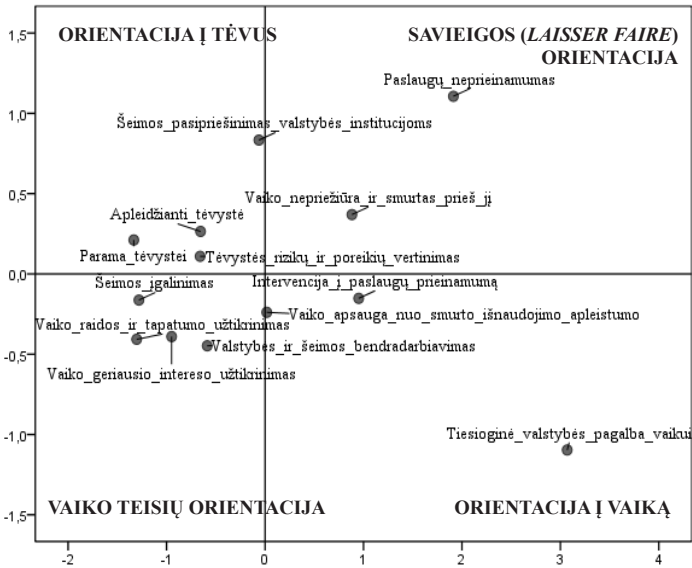
4 PAV. ŠEIMOS IR VALSTYBĖS SANTYKIO KINTAMŲJŲ (FAKTORIŲ) REITINGAS (M, NUO 1 – NIEKADA IKI 7 – KONE KASDIEN)

Specialistų stebėta Šeimos ir valstybės santykio kintamųjų (faktorių) reitingo analizė rodo, kad vaiko ir šeimos gerovės profesionalai praktikoje stebi tiek bendradarbiaujantį santykį su tėvais, tiek tėvų pasipriešinimą ar nenorą bendradarbiauti. Tuo tarpu valstybės nepriklausomas santykis su vaiku stebimas rečiausiai (4 pav.). Tai leidžia manyti, kad bendradarbiaujančio santykio kūrimas ir plėtojimas yra aktualus klausimas vaiko ir šeimos gerovės praktikoje.

VAIKO IR ŠEIMOS GEROVĖS KONFIGŪRACIJŲ LIETUVOJE IDENTIFIKAVIMAS

Mokslininkų vertinimu (Gilbert et al., 2011; Gilbert, 2012), nuo 1990 m. vidurio šalių vaiko apsaugos sistemose vaiko ir šeimos gerovės požiūriai „ėmė susilieti“ (p. 532) ir trečias – vaiko raidos ar į vaiką orientuotas požiūris ėmė vis labiau ryškėti. Kaip pažymi autoriai, nuo 2010 m. šalyse nebegalima labai aiškiai diferencijuoti vaiko ir šeimos gerovės požiūrių, visose šalyse dėl augančio kompleksiško ir praktikos tikslų įtampos stebima didesnė ar mažesnė visų – paslaugų, apsaugos ir raidos – požiūrių raiška vaiko gerovės srityje (Gilbert et al., 2011; Gilbert, 2012). Tyrimo duomenys rodo, kad Lietuvoje taip pat trys minėti vaiko ir šeimos gerovės požiūriai susilieja problemos apibrėžties, intervencijos tikslų ir intervencijos būdo, be to, šeimos ir valstybės santykio aspektais. Koreliacinė analizė (15 lentelė) ir daugiamačių skalių metodas (5 pav.) buvo pritaikyti siekiant atpažinti vaiko ir šeimos gerovės modelį (konfigūraciją) Lietuvoje.

Stiprios ir vidutinio stiprumo statistiškai reikšmingos koreliacijos rastos tarp beveik visų faktorių. Tik du faktoriai – „Tiesioginis valstybės ir vaiko santykis“ ir „Paslaugų nepakankamumas“ pasižymi silpna koreliacija su kitais faktoriais. Šios pobūdžio tendencijos atsispindi ir sudarytame vaiko ir gerovės modelyje (5 pav.), pagrįstame kitu statistinės analizės metodu.

5 PAV. VISUMINIS VAIKO IR ŠEIMOS GEROVĖS MODELIS (KONFIGŪRACIJA). DAUGIAMAČIŲ SKALIŲ METODAS, STRESS=0,65, RSQ=0,99 (N=501)

Statistinės analizės būdu atpažintas vaiko ir šeimos gerovės modelis (konfigūracija) atskleidžia keturis vaiko ir šeimos gerovės vektorius, kurie stebimi specialistų praktikoje. Orientacija į tėvus apima faktorius, kurie atspindi su tėvais susijusius klausimus, tokius kaip jų patiriamos problemos ir pagalba jiems. Vaiko teisių orientacija atspindi JT Vaiko teisių konvencijos nuostatas ir jų raišką praktikoje. Šios abi orientacijos yra artimos viena kitai ir susijusios. Savieigos (tradiiciškai mokslinėje

literatūroje vadinama bendriniais tapusiu prancūzišku terminu *Laisser-faire* [lèsè fer]) orientacija ir orientacija į vaiką yra nutolusios nuo kitų orientacijų ir atspindi labiau specifines problemines vaiko ir šeimos gerovės sritis. Tyrimo duomenys leidžia tvirtinti, kad keturių orientacijų modelis (konfigūracija) yra realaus vaiko ir šeimos gerovės modelio Lietuvoje atspindys praktikoje, remiantis šioje srityje dirbančių specialistų kasdieninės praktikos stebėjimais.

IŠVADOS IR DISKUSIJA

1. Vaiko ir šeimos gerovės sistemos profesionalų apklausos rezultatų analizė leidžia teigti, kad **problemos apibrėžties** dimensijoje stebimas vaiko teisių apsaugos požiūris (pagal Gilbert et al., 2011; Gilbert, 2012), kuris problemą traktuoja kaip disfunkcinę tėvystę, akcentuojant menkus tėvystės įgūdžius, tėvų piktnaudžiavimą alkoholiu ir kitomis psichotropinėmis medžiagomis ir iš to kylančią vaiko nepriežiūrą ir apleistumą. Apleidžianti tėvystė matoma kaip pagrindinė problema, dėl kurios kyla kompleksinės pagalbos vaikui ir (arba) šeimai poreikis. Vaikui kylančios problemos dėl jo teisių pažeidimų bei paslaugų vaikui ir šeimai neprieinamumas buvo įvardyti kaip retai praktikoje pasireišianti problema. Tai leidžia manyti, kad vaiko ir šeimos gerovės sistemos profesionalai savo praktikoje linkę problematizuoti šeimą ir neigti paslaugų sistemos nepakankamumą bei vaiko teisių pažeidimus.

2. Vaiko ir šeimos gerovės sistemos profesionalų apklausos rezultatų analizė leidžia teigti, kad **intervencijos pobūdžio** dimensijoje stebimas visų trijų vaiko apsaugos sistemos požiūrių: vaiko apsaugos, paslaugų šeimai ir į vaiką orientuoto požiūrio derinys (pagal Gilbert et al., 2011; Gilbert, 2012). Vis dėlto pagalbos tėvams teikimas stebimas kaip dažniausiai pasireišiantis intervencijos pobūdis, o tai leidžia manyti, kad šioje dimensijoje kiek labiau dominuoja paslaugų šeimai požiūris, kuris pripažįsta intervenciją, nukreiptą į pagalbą šeimai kaip vienetui. Tuo tarpu prevencinių paslaugų teikimas stebimas kaip rečiausiai pasireišiantis intervencijos pobūdis, o tai leidžia manyti, kad švietimo,

sveikatos paslaugų, bendruomenės įtraukimas į pagalbos teikimą vis dar yra problemiškas.

3. Vaiko ir šeimos gerovės sistemos profesionalų apklausos rezultatų analizė leidžia teigti, kad **intervencijos tikslo** apibrėžties dimensijoje dominuoja į vaiką orientuoto ir paslaugų šeimai požiūrių derinys (pagal Gilbert et al., 2011; Gilbert, 2012). Intervencija siekiama užtikrinti vaiko raidą ir tapatumą, padedant tėvams būti „gerais“ tėvais. Be to, Intervencijos tikslo dimensijoje dažniausiai praktikoje stebimas siekis užtikrinti vaiko visapusišką gerovę, atsižvelgiant į jo amžių, ir mažiausiai stebima vaiko apsauga nuo fizinės ir seksualinės prievartos leidžia manyti, kad vaiko ir šeimos gerovės profesionalai savo veiklos tikslu pripažįsta vaiko raidos svarbą ir siekia užtikrinti vaiko gerovę „čia ir dabar“.

4. Vaiko ir šeimos gerovės sistemos profesionalų apklausos rezultatų analizė leidžia teigti, kad **valstybės ir šeimos santykių** dimensijoje dominuoja paslaugų šeimai požiūris (pagal Gilbert, 2012), kuris pripažįsta valstybės vaidmenį ir atsakomybę teikti visapusiškas paslaugas šeimai kaip nedalomai visumai. Vis dėlto valstybės ir šeimos santykių dimensijoje stebima įtampa tarp valstybės siūlomų išsipareigojimų šeimai ir tėvų nenoro bendradarbiauti su valstybės institucijomis. Tuo tarpu mažiausiai sistemos profesionalų stebėtas valstybės tiesioginis santykis su vaiku, kuris numato nepriklausomą valstybės santykį su vaiku ir galimybę tiesiai (be šeimos sutikimo) kreiptis į vaiką ir ieškoti būdų, kaip jam padėti. Tai leidžia manyti, kad intervencijos pobūdžio dimensijoje į vaiką orientuotas požiūris menkai stebimas.

5. Visų tyrimo apibendrintų kintamųjų (faktorių) reitingo analizė parodė, kad vaiko ir šeimos gerovės sistemos modelyje dominuoja paslaugų šeimai požiūris, sujungiantis vaiko apsaugos ir į vaiką orientuoto požiūrių elementus. Menkai stebima valstybės tiesioginė pagalba vaikui leidžia teigti, kad vaiko ir šeimos gerovės modelyje stiprus vaiko priklausomybės šeimai požiūris. Taip pat išryškėjusi savieigos (*Laisser Faire*) orientacija leidžia teigti, kad paslaugų šeimai plėtojimas vis dar problemiškas, o tai rodo įtampas tarp: (i) visuminės pagalbos šeimai plėtojimo ir likutinės socialinės pagalbos tėvams teikimo, (ii) šeimos autonomijos saugojimo ir valstybės išsipareigojimų apsaugoti vaiko

teises. Vis dėlto šis tyrimas kiek praplėtė vaiko ir šeimos gerovės sistemos vaizdą, lyginant su prieš kelerius metus atliktos teisinių dokumentų analizės rezultatais, kuri parodė, kad Lietuvos vaiko gerovės sistemoje vis dar dominuoja vaiko apsaugos nuo smurto teisinėmis priemonėmis požiūris (Nygren, Naujaniene ir Nygren, 2018).

LITERATŪRA

1. Ben-Arieh, A. (2010). From Child Welfare to Children Well-Being: The Child Indicators Perspective. In ed. S. B. Kamerman, S. Phipps, A. Ben-Arieh, *From Child Welfare to Child Well-Being*, Springer, p. 9–22.
2. Biesel, K., Masson, J. Parton N. & Poso, T. (2020). Errors and mistakes in child protection: an introduction. In ed. K. Biesel et al. *Errors and mistakes in child protection. International discourses, approaches and strategies*. Policy Press, p. 14–25.
3. Connolly, M., Katz, I., Shlonsky, A., & Bromfield, L. (2014). Towards a typology for child protection system: final report to UNICEF and Save the Children UK. *University of Melbourne Commercial Ltd.*
4. Gilbert, N. (2012). A comparative study of child welfare systems: Abstract orientations and concrete results. *Children and Youth Services Review*, 34, 532–536.
5. Gilbert, N. (Ed.). (1997). *Combating child abuse: international perspectives and trends*. New York: Oxford University Press.
6. Gilbert, N., Parton, N., & Skivenes, M. (2011). *Child protection systems: international trends and orientations*. New York: Oxford University Press.
7. Kahn, A. (2010). From “ChildSaving” to “ChildDevelopment”? In ed. S. B. Kamerman, S. Phipps, a. Ben-Arieh, *From Child Welfare to Child Well-Being*, Springer, 3–7.
8. Kelly, L. & Hagemann-White, C., Meysen, T. & Römken, R. (2011). *Realising Rights. Case studies on state responses to violence against women and children in Europe*. London Metropolitan University Ladbrooke House.
9. Nygren, K. & Naujaniene, R. & Nygren, L. (2018). The notion of family in Lithuanian and Swedish social legislation. *Social Policy and Society*, 17(4), 651–663. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1017/S1474746418000192>
10. Skinner, C., Bradshaw, J., and Davidson, J. (2007). *Child support policy: an international perspective*. Department for Work and Pensions Research Report

- 405, Leeds: Corporate Document Services. Prieiga per internetą: <http://www.dwp.gov.uk/asd/asd5/rports2007-2008/rrep405.pdf>
11. Verhallen, T., Hall, C. J. & Slembrouck, S. (2019). Family support and child protection approaches. Historicising perspectives on contemporary discourses of social work. *Qualitative Social Work*, 18(2), 286–301.

RASA NAUJANIENĖ, JONAS RUŠKUS

CHILD AND FAMILY WELFARE IN PRACTICE IN LITHUANIA JUST AS PROFESSIONALS OBSERVE

SUMMARY

Child welfare and child rights protection is relevant issue in every democratic country. Different countries develop different approaches to child protection systems, creating policy of child protection, legislating documents and establishing formal child protection services (Gilbert, 2012; Connolly et al., 2014; Biesel et al., 2020). The child's potential is understood in the context of his/her development and welfare. Welfare is a dynamic process influenced by multiple factors. Children interact with their environment and take an active role in creating their welfare, with or without resources, coping with or without stress, and so on (Bradshaw et al., 2007). The aim of the paper is to describe and explain the configuration of the child and family welfare system based on the conceptual reflections of child and family welfare concepts in the practice of Lithuanian's child and family welfare professionals. The study is based on the conceptual concepts of child welfare developed by Gilbert and an international team of researchers (Gilbert et al., 2011), highlighting the definition of the problem frame, the mode and aim of the intervention, and the state-parent relationship. The paper presents a study that raises the question of how often child and family welfare system specialists observe various features of conceptual components of child and family welfare in their professional practice, such as problem frame, mode of intervention, aim of intervention, and state-family relationship. A questionnaire survey was conducted. The survey covered a total of 501 respondents, the child and family welfare system professionals. Results demonstrate, that in dimension of problem frame child protection approach

is observed (according to Gilbert et al., 2011; Gilbert, 2012). Within this approach dysfunctional parenting as maltreating parents is accentuated. The lack of accessibility to services was identified as a rare problem in practice. This suggests that professionals are willing to problematize the family and deny the structural problems in the system. In the dimension of the mode of intervention a combination of all three approaches to the child welfare system is monitored: child protection, family services and a child-oriented approach. Nevertheless, empowerment of parents is observed as the mostly observed mode of the intervention, suggesting that the family services approach is somewhat more predominant in this dimension. In the dimension of the aim of intervention a combination of child-oriented and family service approaches dominates. In the dimension of state-parent relationships tensions are observed between the state's proposed responsibilities to families and parents' resistance to cooperate with state institutions. The child-oriented approach is observed very poorly.

Keywords: child and family welfare, child protection, social work.